

לדבר על כסף ולהרוויח כסף ויחסים במשפחה

מאמר מאת

חלי ברק שטיין, פסיכולוגית חינוכית מומחית, ומנחת קבוצות.
[מנהלת האתר והפורום www.hebpsy.net/barak](http://www.hebpsy.net/barak)

כסף- כל כך מרכזי ומשפיע בחיינו, וכל כך מעט מדברים עליו.
ספרים רבים, מאמרים ומחקרים נכתבו על יחסים במשפחה וגידול ילדים.
לעומתם כמעט ולא נחקר ונכתב על כסף והשפעתו על המשפחה.

כסף- מלווה אותנו במהלך כל חיינו: מילדות, דרך ההתבגרות, בבניית הזוגיות והמשפחה שלנו,
בהתבגרות ובהזדקנות שלנו.

כסף- מלווה את כל מערכות היחסים שלנו: עם הורינו, עם בני זוגנו, עם ילדינו ובעיקר עם
עצמנו.

כסף מכתוב את אורח החיים שלנו, היכן נגור, מה תהיה רמת החיים שלנו, ושל ילדינו. מה
תהיה איכות החינוך, הטיפול הרפואי ושאר השירותים שנקבל. אם ואיך נבלה, כמה תרבות
נספוג, בכמה מדינות נתייר. איזה מקצוע נבחר, ומה יהיה המסלול המקצועי שנתפתח בו. האם
נוכל להרשות לעצמנו לטפל בבעיות משפחתיות, ואפילו אם נוכל להתגרש כשחייבים.

כסף הוא לא רק דבר קונקרטי של שטרות, חשבון בנק, צ'קים או חשבונות חסכון.
כסף הוא לא רק המספרים המציאותיים, הסכומים האובייקטיביים של 'הרבה' או 'מעט'. יחסית
לרוב מדינות העולם, תושבי ישראל יכולים לראות את עצמם ברי מזל ועשירים בהשוואה לקני
המידה של רבות ממדינות העולם. אז למה בכל זאת אנשים רבים, הורים וילדים מרגישים
מתוסכלים כספית, מרגישים שאין להם מספיק לצרכיהם. למה אנשים מודאגים, מתוסכלים
וכועסים כל כך סביב נושאים כספיים?

בספרי "כשהילדים יוצאים מהבית. יחסי הורים- ילדים מגיל 18 ועד כמה שצריכים..." (2007)
הקדשתי פרק לנושא הכסף. מתגובות שקיבלתי, ובעקבות הרצאות וסדנאות בנושא הבנתי את
העניין הרב של אנשים לעסוק בנושא הכסף. להבין ולדבר בגלוי ובצורה עניינית על כסף. לשפר
את אסטרטגיות ההתמודדות, ולהפחית את התסכול והמצוקה הקשורים לכסף במשפחות רבות.

כסף הוא בעיקרו גורם רגשי.

כסף קשור למאבקי כוח ושליטה – מיהו החזק שנותן, ומיהו החלש שלוקח? "בעל המאה הוא
בעל הדעה", למי יש יותר והוא חזק יותר, ולמי יש פחות והוא חלש. את מי כותבים בצוואה, ואת
מי לא.

כסף כרוך בתחושת הערך – מי מקבל יותר ומי פחות? ולפיכך מי נחשב יותר ואת מי אוהבים
יותר או פחות. מי שווה יותר? למי יש סטטוס חברתי גבוה יותר לפי כמות הכסף שיש לו
כסף מעורר חרדה ופגיעות- האם יש לי מספיק לכל צרכיי? האם יהיה לי גם בהמשך חיי?
כסף מגביר כעסים ועלבונות- למה לו יש ולי אין? למה לו נתנו ולי לא? זה לא פייר, זה לא
מספיק, זה צריך להיות אחרת!!!
כסף קשור גם לאשמה- למה אין לתת מספיק למשפחתי, לילדי?

כסף דורש יכולת לויסות רגשי- פעמים רבות אין מספיק כסף לכל משאלות הלב והצרכים האישיים, פעמים רבות יש מספיק, אבל רוצים יותר כי הנפש התרגלה לרמה מסוימת והיא רוצה עוד. פעמים רבות נחשפים למודלים עשירים שבהשוואה אליהם תמיד אין לך מספיק. כמעט תמיד קשה לשמור על שיקול דעת ענייני בנושאים כספיים, לווט את הרגשות ולטפל בכסף בגישה מעשית.

כסף מעורב ביחסים הזוגיים ובבנית המשפחה. מהפגישות הרומנטיות הראשונות של הזוג הצעיר והסוגיה של 'מי משלם', דרך התפתחות היחסים עם סוגית המתנות והבילויים, ועד החתונה שהיא ברובה אופרציה כלכלית של אינסוף החלטות כספיות של בני הזוג ושל שתי המשפחות המעורבות. כשמוקמת משפחה ממשיכות דילמות כספיות של קניית דירה, בחירות מקצועיות, החלטה מתי וכמה ילדים להביא לעולם, בניית תקציב משותף, ועוד ועוד פעמים רבות מתעוררות מריבות, וקיימים מאבקים רבים בין בני זוג המתווכחים כמה כסף להוציא ועל מה. מעבירים ביקורת אחד על השני על בזבזנות או קמצנות יתר, נלחמים על העצמאות ועל גבולות 'הכסף שלי' 'הכסף שלנו'.

כסף מעורב ביחסי הורים וילדים- ההורים מרגישים שהילדים תובעים מהם כסף אינסופי, ונאבקים בגבולות שלהם, ומתי סוף סוף יוכלו לומר 'לא' מבלי שיכעסו ויהרסו אותם. ההורים מרגישים שנותנים לילדים גם על חשבון רווחתם האישית, ושהילדים 'לא מעריכים' ורוצים עוד. ההורים מתלבטים כמה לתת לכל ילד, וכיצד לשמור על שוויון בין אחים. והילדים? רוצים כמה שיותר, מתנות, משחקים, בילויים. למה לא?...בו בזמן הם מרגישים אשמים ומותקפים כשהם מבקשים וההורים מעבירים עליהם ביקורת. לפעמים הם מרגישים מקופחים בהשוואה לאחיהם או לילדים אחרים או לנורמות העושר שבמדיה. הם בעיקר מבולבלים ולא יודעים איך להתמודד עם הכסף, שמלווה חלקים רבים בחייהם.

כשהילדים בוגרים ומתחילים את יציאתם לחיים הדילמות גוברות- כמה לתת, כמה צריכים הילדים להרוויח בעצמם. רווחתו של מי קודמת- של ההורה או של הילד? ותמיד ברקע נמצאית הצוואה- זו שהשאירו הורינו לנו, וזו שנשאיר לילדינו.

כסף יכול להעשיר את היחסים במשפחה, ויכול בהחלט לחבל בהם. הסיבה לכך חוזרת לעובדה שכסף הוא בעיקרו דבר רגשי, סוביקטיבי, וסוער. וזו העובדה הראשונה שכדאי לזכור לפני שמתחילים להתמודד עם סוגיות כספיות מורכבות המחכות לכולנו

המלצתי:

כשמתמודדים עם סוגיה כספית כלשהי, תמיד חשוב לזכור את המורכבות הרגשית, להתייחס אליה לפני שמחפשים את הפתרון המעשי.

כדאי להאט את המהירות בה מחפשים את 'הפתרון הנכון', להזהר לא להסחף לכעסים, ביקורת והאשמה מה לא בסדר. אלא לבדוק מה כל המעורבים בסוגיה מרגישים. להתייחס לרגש, לברר ולהרגיע אותו, ורק ואז לעבור לפתרון המעשי של הבעיה. גישה כזו יכולה לחסוך מתחים ולנתב את האנרגיה שתופנה לפתרון הבעיה ופחות לסערה הרגשית

לדוגמא- הורים לצעיר בן 23 מתלבטים כמה ועל מה לשלם לו עבור הוצאותיו, וכמה הוא אמור להתחיל להרוויח ולשלם בעצמו. דילמה התפתחותית שקורית בבתים רבים

טענתי המרכזית במאמר היא:

רוב ההורים לא קיבלו בילדותם 'חינוך כספי' שיטתי ויעיל, ורובם ממשיכים בדרך זו, ולא מחנכים ביעילות מפסקת את ילדיהם בתחום הכספי.

מילדות ילדים מקבלים מסרים מעורפלים לגבי כסף-

*לא מדברים איתם ישירות על כסף. אומרים להם "כסף זה לא נושא לילדים", אומרים משפטים עמומים כמו "צריך להדק את החגורה ולהצמצם". משפטים כועסים ומעוררי חרדה, שלא מסבירים ולא מדברים ישירות על הנושא- הכסף.

*לא מלמדים ילדים על כסף ומשמעותו בחיים. לא מלמדים מה זה בנק, מה משמעותה של ריבית, מהם צ'קים וכרטיסי אשראי, מה מסלולי החסכון וההשקעה האפשריים. במבחני אינטליגנציה חלק משאלות הידע הכללי וההבנה מתיחסות לנושאים פיננסיים, ומנסיוני עם ילדים רבים הידע וההבנה שלהם בנושא זה חלקיים מאוד, יחסית לידע ולהבנה שלהם בתחומים אחרים. מדוע? כי מעולם לא לימדו והסבירו להם ישירות את הנושא

*במשפחות רבות לא נותנים לילדים דמי כיס, מסיבות שונות. כתוצאה מכך הילדים לא לומדים ולא מתרגלים את המיומנות של ניהול תקציב אישי. הם לא יודעים לתכנן קניות, לבזבז אבל לחסוך קצת לדברים גדולים שהיו רוצים. הילדים ממשיכים להיות תלותיים בכספם של ההורים, תמיד מבקשים עוד, ולא מפתחים עצמאות ולו חלקית במסגרת דמי הכיס שלהם

בו בזמן הילדים מקבלים מהוריהם מסרים רגשיים רבים הקשורים לכסף-

מדובר במסר כפול ומבלבל- הכסף הוא כאמור נושא חשוב ומרכזי, הוא משפיע ומתערב כמעט בכל מרכיב של החיים, אבל לא מדברים עליו, לא לומדים אותו, ולמעשה גם לא ממש מתבגרים בתוכו. היחס אליו ממשיך להיות רגשי מאוד, ולא מספיק ענייני הילדים מנסים להבין ככל שביכולתם את רעיון הכסף, משמעותו והדרך להסתדר איתו. אבל דוקא בתחום כה חשוב, הם לא מקבלים פעמים רבות את ההדרכה החשובה כל כך של הוריהם. למה? כי גם ההורים עצמם לא קיבלו הדרכה שכזאת מהוריהם, ולכן גם להם לא ברור מה איך צריך לעשות אחרת.

*המלצתי:

כשלב הראשון על ההורים לברר את עמדותיהם כלפי כסף, ולגבש להם אסטרטגיה משפחתית משותפת בנושא.

ההתמודדות והשינוי צריכים להתחיל אצל ההורים, לפני שהם פונים לילדים. רובינו, אם נודה בכך, לא מספיק בוגרים ושקולים כשכסף מעורב. חלק מאיתנו בזבזנים מידי, חלק קמצנים מידי. חלק דואגים מידי, וחלק כועסים או מבולבלים מידי. לא תמיד אנחנו מספיק מודעים לעצמנו בתחום הכספי. לא יודעים מה מהות תחושותינו, חרדותינו ומשאלותינו בתחום.

כתרגיל התנסותי

הייתי ממליצה לקוראים לנסות לענות לעצמם על השאלות הבאות, ולרשום את התשובות:

* כשאתם חושבים על 'כסף' מה שלוש האסוציאציות הראשונות שעולות

בראשכם?

* נסו לדמיין כמה כסף הייתם רוצים שיהיה לכם כדי שתרגישו 'שיש לכם

מספיק'...

* נסו לדמיין איך נראים חייכם, ומה אתם עושים בהם כשיש לכם את כל הכסף שאתם צריכים בשבילם...

הסתכלו על מה שכתבתם, זו למעשה החוויה הסוביקטיבית שלכם לגבי כסף. מה כסף מייצג בשבילכם- הצלחה, בטחון, מעמד, כוח, הנאות או דברים נוספים... כמה כסף הייתם רוצים שיהיה לכם, ומה הייתם עושים איתו...

המשיכו בהתבוננות על עצמכם, נסו להשלים את המשפטים הבאים-

* כסף הוא....

* בשביל להשיג כסף צריך...

* כשיש לך כסף, אתה...

* הדרך להשיג כסף היא...

* כשחוסכים כסף...

* כסף תמיד קשור ל...

לכל אחד מאיתנו יש תחושות ועמדות כלפי כסף שנוצרו עוד בילדותינו.

האם כסף הוא 'דבר טוב', או קשור לבעיות. האם זה טוב להיות נדיב או חשוב לשמור על הכסף בכל מחיר. האם כסף הוא דבר קל להשגה, או שתמיד יש מעט מידי ממנו. האם כסף קשור להנאות, או לתחושות של תסכול או מחסור. האם משיגים כסף בעבודה קשה ומסודרת, או שעדיף להסתכן ולהשיג אותו דרך השקעות ויוזמות. האם כסף הוא דבר יציב שתמיד קיים, או שהוא בא והולך בלי לדעת למה. האם כסף קשור לתחושות טובות של נתינה ודאגה של ההורים, או שהוא קשור לתחרות בין אחים, ולמאבק מר כדי להשיג אותו. האם מקבלים אותו בקלות או שצריך להלחם עליו.

ומה לגבי העמדות כלפי הצוואה? למעשה הורים צריכים לכתוב צוואה עם הולדת הילדים, כדי להבטיח את הדרך בה יעבור לילדים הרכוש, וגם כדי לקבוע מי יהיה האפוטרופוס על הכסף ועל הילדים. למעשה, רוב ההורים לא עושים זאת מסיבות רגשיות. מעדיפים לא לחשוב על אפשרות מותם, ועל משמעות הענין לילדים, נושא כה רגיש ומעורר חרדה אצל כולם. לרוב ההורים הצעירים גם לא היה מודל של הורים שדיברו בגלוי על הצוואה, כך שהם פעמים רבות 'דור שני למכחישי צוואות'.

(פרוט בנושא הצוואה בהמשך המאמר בקטע העוסק בזקנה, מומלץ מאוד גם להורים צעירים לקרא בו בעיון)

***המלצתי:**

שכל קורא יעלה כמה שיותר זכרונות מהילדות הקשורים לכסף.

בדרך זו יוכל לזהות את עמדותיו כלפי כסף, ואת מקורן המוקדם

* מספר דוגמאות:

אמא תמיד דאגה לפנק את רוני בכסף, נתנה לו קצת כסף 'שיהיה' כל פעם שיצא לבלות עם חברים. בכסף שנתנה רוני יכול היה קנות דברים קטנים ששימחו אותו. גם כשהתבגר רוני המשיך להנות מהכסף שלו, גם כשלא היה לו הרבה. קנה לו דברים קטנים, יצא לבלות והרגיש שהוא עשיר בהנאותיו.

אבא היה תמיד חמור סבר כשדיבר על כסף, תמיד הסביר איך 'כסף לא גדל על העצים', הקפיד לסגור את החשמל בחדרים 'כי אנחנו לא שותפים של רוטנברג מתחנת הכוח'. תמיד סיפר כמה הוא עובד קשה בשביל הכסף- כסף יכול

להתקשר אצלי יעל לעבודה קשה, חסכון ואפילו למועקה. כל חייה היא עובדת קשה, וגם במשפחה שלה היא נחשבת זו שלא מרשה לבזבז, ומקלקלת לכולם את ההנאות.

במשפחה של תמר אמא תמיד היתה הבזבזנית, ואבא תמיד כעס עליה. היו ינכוחים. אמא האשימה את אבא שאם היה מצליח יותר בעבודה לא היו צריכים להצטמצם כל הזמן, והוא תקף חזרה ואמר שאם היתה עובדת, או לפחות חוסכת היה להם לכל מחסורם. כשתמר התחתנה בעלה בא מבית אמיד, ותמר יכולה היתה להרשות לעצמה לבזבז כמה כסף שרצתה. היא נהנתה מאוד, ורק שנים אחר כך הבינה שלמעשה לא אהבה כל כך את בעלה אלא את המעמד והכסף שנלוו אליו.

לאור הדוגמאות האלו, ורבות אחרות אפשר לטעון שהעמדות שאנחנו רוכשים כלפי כסף מעצבות את תפיסותינו הבוגרות כלפיו. משפיעות על הבחירות שלנו- בתחום האישי (איזה מקצוע ללמוד) בתחום הבינאישי (הבן זוג שנבחר) והמשפחתי (איך נחנך את ילדינו כספית)

חשוב לזהות את העמדות כלפי כסף, ובמיוחד חשוב שכשבני זוג מתחתנים ובונים משפחה, הם לא יחששו לדבר גלוי על כסף. יבינו את נקודות המחלוקת ויגבשו ביחד את תפיסת העולם הכספית של המשפחה שלהם.

דוגמא נוספת, עמית הגיע ממשפחה שבה ההורים עבדו קשה כל החיים במשרות מסודרות ויציבות. אף פעם לא חסר דבר בבית, אבל גם לא היו מותרות. הוא גדל להעריך את חשיבותו של הכסף, ואת המשמעות של חסכון. מבחינתו היה ברור לו שהוא רוצה אורח חיים דומה. לעבוד, להרוויח, לחסוך, לבלות, אבל תמיד לחיות 'בתוך התקציב הקיים'. כך ניהל את חייו עד שפגש את ענת.

ענת הגיעה ממשפחה 'עם כסף'. לאבא היו עסקים, אף פעם לא היה ברור מה הוא יבא וייצא מוצרים. תמיד היה כסף בבית, נסעו לחופשות מפנקות, קנו מותגים, גרו בבית מפנקת. ובכל זאת, תמיד היתה מועקה לא מדוברת בקשר לכסף. צעקות של אבא על אנשים שחייבים לו כסף. תקופות בהן פתאום אסור היה לבזבז כסף. בכי של אמא, והאשמות של אבא, שאם ההורים שלה היו נותנים לה כמו לאחיה הוא היה יכול להצליח בעסקים כמו שמגיע לו. ענת לא תמיד הבינה מה קורה. כשרצתה כסף נתנו לה. פעמים רבות אבא נתן לה כסף כשאמא לא ידעה, ופעמים רבות אמא נתנה ללא ידיעת אבא. כך היה גם כשהיתה סטודנטית, וגרה מחוץ לבית. היא עבדה אבל תמיד נהנתה מתמיכת הורים נדיבה.

כשהתחתנה עם עמית והם התחילו לאחד את החשבונות הכספיים התעוררו בעיות. עמית רצה לדעת לאן הולכים הכספים, וענת התקוממה על הקמצנות וקפדנות היתר שלו. עמית נכנס לחרדה שהם לא חיים בתוך התקציב שלהם, וענת אמרה לו 'שהם יסתדרו', והגבירה אצלו את הכעס עוד יותר. אבא ואמא של ענת המשיכו 'לדחוף' כסף, וכשעמית היה כועס ואומר שהם צריכים להסתדר לבד עם הכסף שלהם, ענת לא היתה מבינה למה הוא עקשן, ולא מוכן שיעזרו להם 'קצת עד שיסתדרו'. מריבות וכאב רב הביאו את ענת ועמית ליעוץ, ושם הבינו שהם צריכים להבין את הפערים בין המשפחות, ולנסות לגבש אסטרטגיה משותפת.

אחרי שיחות רבות הם הגיעו להסכמה, שהם מנסים להסתדר עם הכסף שהם מרוויחים, ששומרים קבלות ומנסים לרשום ולבדוק את התקציב שלהם במשך מספר חודשים. בו בזמן, עמית הסכים שענת תקבל 'מתנות' מהוריה לפינוקים שחשובים לה שלא נכללים בתקציב המשפחתי- מספרה, ספא מידי פעם, ואפילו בגדים שהיא אוהבת. כך מצאו פשרה בין הרצון של עמית להסתדר לבד עם הכסף, והצורך של ענת 'לחרוג מהתקציב' כדי להרגיש שהיא שומרת על עצמאותה.

מרגע שהגיעו בני הזוג להסכמה, שהיתה בה גם פשרה וגם התיחסות מכבדת לצרכים של כל אחד מהם- הדברים נרגעו בבית.

ברור, שכל אסטרטגיה שבני זוג מגבשים בנושא כספי צריכה להיבדק ולעבור עדכון עם הזמן. יש לשער שאצל ענת ועמית המחלוקות עלולות להתעורר שוב כשיוולדו ילדים, או כשיתעוררו בעיות או משברים כלכליים אחרים. כך למשל, יקבלו כסף בירושה, מישהו יאבד את העבודה, יהיה משבר כלכלי, ישקלו לקנות דירה או כל החלטה כלכלית גדולה. מצבים משתנים, אנשים משתנים, ולכן חשוב לזכור שאסטרטגיות התמודדות צריכות גם הן להשתנות, או לפחות להתעדכן.

***המלצתי לזוגות ולהורים:**

*דברו ביניכם בנושא כסף- שתפו אחד את השני מה כל אחד מכם חושב על כסף, מה הרצונות והצרכים שלו, מה מעורר בו דאגה או מכעיס אותו. קיימו את השיחה לא בזמן לחץ או מריבה, אלא במועד ניטרלי, ובתנאים מיטיבים

* אחרי שהקשבתם והבנתם אחד את השני, נסו לגבש ביחד החלטה איך תנהלו את התקציב המשותף- מה ההוצאות הקבועות המוסכמות על שניהם, מה הסכום שכל אחד יכול להוציא בעצמו באופן עצמאי בלי שיפוט של השני (חשוב להשאיר בתקציב זוגי סכומים כאלו). אם תוכלו, נסו לגבש גם החלטה לגבי הצוואה על כל מרכיביה (פשוט בהמשך המאמר)

* החליטו שכל פעם שתתעורר מחלוקת תשבו ותדברו שנית. לא תשכחו שכסף הוא דבר רגשי, תנסו לדבר לא רק על המחלוקת עצמה (מי הוציא כמה, ומי לא היה בסדר) אלא מעבר לה- תנסו להבין אחד את השני, מה המשאלות, מה הכעסים, מה העלבונות, ומשם תמצאו את הפתרון המשותף שיתאים לשניכם.

כשנולדים להורים ילדים מתעוררות דילמות כספיות חדשות:

עכשיו הדילמות הכספיות קשורות לו רק לבני הזוג אלא גם לילדים.

כמה מוציאים על הילדים? על מה מוציאים ועל מה לא?

יש הורים שרוצים לתת לילדים 'את הכל', והכי טוב'. החל מהחוגים הטובים ביותר, הצעצועים החדשים ביותר, העזרה הלימודית והנפשית הטובה ביותר. הלימודים של הילדים, ההעשרה שלהם, הטיפול בקשיים שלהם (לימודיים ורגשיים), ההכנה שלהם לחיים- הכל עולה כסף, והרבה. לא תמיד בהתאם ליכולת הכלכלית של הזוג הצעיר. לעיתים השקעת היתר הכספית בילדים באה על חשבון רווחת ההורים. הם מוותרים על צרכים שלהם, רק כדי שילדיהם יהיה הכל. לאורך זמן נוצרת עוינות, ופעמים רבות גם מחלוקות בין בני הזוג. אחד רוצה לתת יותר, והשני פחות.

חשוב להבין את הרצון הרגשי של הורים לתת לילדים 'את הכל והטוב ביותר'. הרצון בא כמובן מהאהבה הרבה לילדים. אך גם מחרדה (אם לא אתן לילדי את הטוב ביותר אולי הוא לא יתפתח מספיק, לא יעמוד בתחרות עם אחרים) מרצון לפצות (לתת לילד את כל מה

שאולי לא נתנו לך כשהיית ילדה) מרגשות אשם (אני לא מספיק בבית, אז לפחות אקנה ואתן לו את המיטב), ומעל לכל מהרצון להרגיש הורה נפלא ומוצלח לילדך (כשאני קונה לילדי דברים, והוא מרוצה- אני מרגישה אמא נהדרת. כשאני נותן לילדתי את המיטב אני מרגיש אבא מוצלח).

כלומר, גורמים רגשיים, לא כולם עניינים גורמים להורים לקנות לילדיהם יותר מידי דברים, ולהתעקש לרשום אותם לחוגים יקרים, או לחגוג להם ימי הולדת גרנדיוזיים. הרצון לעשות הכל 'גדול וחזק ויקר', הוא חלק מהלחץ התרבותי בו נמצאים רוב האנשים בעולם המערבי והוא עלול לשבש את שיקול הדעת של הורים בנושא הכספי. הבעיה גוברת כשאחרי שההורים מוציאים כספים כה רבים על הילדים הם מגלים להפתעתם שהילדים לא תמיד מרוצים, ולא תמיד מוקירי תודה.

למה? ראשית, כי מבחינת הילדים אין תמיד הבדל בין צעצוע יקר לצעצוע פשוט, משניהם מתלהבים בהתחלה, ומשניהם מתעייפים ומשתעממים אחרי תקופה. נפש האדם מתרגלת, ולכן תובעים עוד. כך ילדים וכך גם הורים.

שנית, הילדים נהנים מהנתינה אבל אחרי שגמרו את התלהבות היומולדת למשל, הם מרגישים עוד דברים- כועסים, מתוסכלים עייפים. מבחינת הילדים זו לא בעיה, מבחינת ההורים הילדים אמורים היו להיות מרוצים לאורך זמן בגלל הנתינה, וזו טעות. ילדים נהנים, ואחר כך כועסים, וכך דרכה של הנפש.

***המלצתי להורים:**

תנו לילדיכם את כספכם בתבונה ובשיקול דעת

*קנו להם דברים אך לא תמיד את היקר ביותר, מבחינת הילד אין לכך משמעות
*קנו להם דברים אך לא בכמות ובתכיפות רבה מידי, אחרת הם יתרגלו ולא יתרגשו מהדברים יותר.

* אל תחליפו נתינה רגשית בנתינה כספית. תשומת לב, דברים פשוטים שעושים ביחד הורים וילדים חשובים לא פחות ואפילו יותר מכסף.

* אל תתנו לילדיכם את כספכם על חשבונכם. לאורך זמן זה יעורר בכם עוינות, שתפגע חזרה בילדים. אתם צריכים להוציא כסף על הילדים, אך גם על עצמכם

*תמיד זכרו שהילדים לא חייבים לכם הכרת תודה. אתם אלו שבחרים לקנות להם את הדברים, והסיפוק אמור להגיע מעצם הקניה, ולא רק מהתגובה שלהם. אם תזכרו זו לא תהיו בני ערובה בידי התגובות של הילדים ותוכלו לקבל החלטות קניה מתוך עצמכם.

* תנו שווה לאחים, אבל לא במובן הקונקרטי של אותה כמות גרביים או מתנות לכל אחד אלא במובן הרחב של לתת שווה לכל אח לפי צרכיו. יש תקופות שאחד מקבל יותר, ויש שהאחר, אבל הגישה נשארת שלא מזניחים את החזק, ולא מטפחים רק את הנזקק, אלא מוצאים דרך לתת דומה לכולם.

*כשקיימות מחלוקות ביניכם ההורים כמה לתת לילד זה או אחר, שבו ודברו על כך. בידקו אם המאבק על הכסף הוא לא חלק ממאבק אישי ביניכם, ובכל מקרה חפשו פתרון ענייני ששניכם יכולים לחיות איתו.

תקופת הילדות היא הזמן של ההורים לחנך את ילדיהם בנושא הכספי.

כל ילד בהתאם לגילו.

במהלך הילדות מדובר על חינוך כספי בשלושה היבטים מרכזיים:
הקניית ידע, הקניית מיומנויות ניהול תקציב, וחיזוק היכולת לויסות רגשי.

א. הקניית ידע-

חשוב ללמד ילדים על כסף. על עלויות של דברים, על הבנק, על חסכון, על צ'קים וכרטיסי אשראי, על ריביות ועלות הכסף. על הדרך לרכוש נכסים. ללמד אותם מתוך עולמם ובהתאם ליכולתם את הידע הנדרש בנושא כסף.

הלמידה אמורה להיות בלתי פורמלית ולהתקיים תוך כדי החיים עצמם.

יש פעילויות יומיומיות הקשורות לכסף, שהתנסות בהן תקנה ידע. למשל, בסופרמרקט אפשר להראות לילדים כמה עולים דברים, לחשב יחד איתם את הסכום המצטבר של הקניה. להתלבט איתם בקול רם האם לקנות מוצר זה או אחר בהתייחס למחיר שלו. כשהולכים לסרט הילדים יכולים לדעת בהדרגה את מחירו בהשוואה להצגה למשל. כשקונים בולים בדואר אפשר להסביר להם שזה דמי תשלום למכתב (שלא יחשבו כמו רבים בטעות שבולים הם דבר יפה שאוספים אותו). אפשר ללכת איתם לביקור בבנק, ולהסביר להם דברים שונים הקורים שם. להציג אותם לפקיד הבנק שישמחו להסביר להם את פעולת הבנק. כך כשמוציאים כסף מהכספומט, או משתמשים בכרטיס אשראי אפשר להסביר להם את פעולת הכסף - ישנם משחקים שילמדו ילדים חשיבה כלכלית- למשל, המונופול הוטיק, או 'מונופול שלי', שהוא משחק אישי, שכל ילד יכול לשחק בעצמו עם תמונה שלו. משחקים מגיל 8 כמו האגליסטים, כוח הכסף, וקאשפולואו, משחק מבית 'אבא עשיר ואבא עני', שבא ללמד ילדים את שפת הכסף.

כשהילדים מתבגרים בגיל 16 אפשר לפתוח להם חשבון בנק, תוך כדי שמעבירים להם עוד ידע רלוונטי על הבנק. מה זה אומר שיש לך אשראי בבנק, מה קורה כשאתה חורג מהתקציב, מה אפיקי החסכון האפשריים לך, ובהמשך גם על מניות.

הידע המצטבר בתחום הכספי יהפוך את הילדים למלומדים ומיומנים יותר. וכמו כל תחום אחר שהם לומדים בחיים, שפות למשל, הלמידה היא לא חד פעמית או מיידית, אלא הדרגתית ומצטברת. עם הזמן הידע הופך להיות עמוק ויעיל. כך כשהילדים יצאו מהבית ולעצמאות כלכלית יהיה להם בסיס ידע רחב לפעול לפיו, והם לא יצטרכו להתחיל ללמוד ולהכשל בגיל מאוחר בו המשמעויות של טעויות גדולות יותר. מנסיוני, הורים רבים ששמו לב והשקיעו בהקניית ידע פיננסי לילדיהם גילו שתוך כדי התהליך גם הם מרחיבים את הידע שלהם. פעמים רבות כשאתה צריך ללמד מישהו תחום מסוים, גם אתה מתמקצע ומעמיק את הידע שלך. כך שהרווח בלמידה וברכישת הידע הוא כפול.

ב. הקניית מיומנות ניהול תקציב-

ילדים לא אמורים ולא יכולים לדעת לנהל תקציב בלי להתנסות בכך. בתור ילדים הם לא אמורים לפרנס את עצמם, ומקבלים את רוב כספם מההורים. ובכל זאת- הם אמורים להתחיל לתרגל ולרכוש מיומנות בניהול תקציב

אני ממליצה בחום על מתן דמי כיס-

כבר מגיל צעיר אפשר לתת לילדים סכום מוקצב מראש, שהם אמורים להסתדר איתו בקניה של דברים מסוימים שמחלט עליהם מראש. למשל, שהילד יקנה לעצמו ממתקים או מתנות לאחרים. חשוב לנהל משא ומתן עם הילד על הסכום ועל התחומים שיכלול. ניהול משא ומתן הוא גם מיומנות נלמדת.

כשילד מתחיל לקבל דמי כיס הוא יכול להתחיל לתכנן את כספו. יכול לבזבז חלק, לחסוך חלק, להתאפק ולוותר על חלק מהרצונות. לך נדרש ויסות רגשי, עליו אדבר בהמשך.

אפשר לתרגל ילדים בניהול מצבים כספיים בחיי היומיום

כשהולכים לסופרמרקט אפשר לתת לילד מידי פעם סכום קטן שבו יוכל לקנות ממתקים לעצמו. כך ילמד לחשב ולתכנן את הכסף בהקשר למוצרים.

כשיוצאים למקומות בהם יש החלטות הקשורות לכסף, לטיולים או ללונה פארק למשל, אפשר לתת לילדים סכום נקוב, וללמד אותם לבחור. למשל, לתת להם 25 שקלים, ושיבחרו אם הם רוצים לעשות 5 פעמים אותו מכשיר שעולה כל פעם חמישה שקלים, או ללכת פעמים למכשיר יקר שעולה עשרה שקלים, ורק פעם אחת לזה של החמישה. ילדים, אפילו צעירים צריכים להתחיל לחוש את משמעותו של הכסף, והדברים שקונים איתו. תרגול מעשי, ברוח טובה, תוך כדי החיים עצמם הוא הטוב ביותר.

ג. חיזוק יכולת הויסות הרגשי בהקשר לכסף –

בדרך כלל, ברוב המשפחות ואצל רוב האנשים, אין כמות אינסופית של כסף. לכן ילדים (וגם מבוגרים) צריכים לווסת את רגשותיהם בהקשר לכסף. צריכים להתאפק, לוותר, לתכנן, לדחות סיפוקים כשהם מתארגנים עם הכסף שלהם. וכשהם מבקשים כסף מאחרים, הם צריכים לדעת לקבל "לא", להסתדר עם רגשות הכעס, עלבון ובושה כשהם מבקשים כסף, וכשמסרבים לבקשתם.

היכולת לויסות רגשי היא בחלקה מולדת, וקשורה למבנה האישי ולטמפרמנט המולד. לעוצמת הרגשות, ליכולת לשאת כאב, למידה בה מתאוששים מכאב, מתרגלים לשינויים ועוד. יש תינוקות, ובהמשך ילדים ומבוגרים שקל להם יותר לווסת את רגשותיהם, ויש אחרים שצריכים להתאמץ וללמוד זאת בהדרגה. היכולת לווסת רגשות היא בחלקה גם נרכשת. נלמדת דרך היחסים עם הסביבה, במקרה שלנו – המשפחה.

כשילד רוצה משהו, כל דבר שהוא כולל כסף, האם הוא מסוגל להתאפק, לוותר, או לקבל שידחו את רצונו? יש ילדים שמנסים ללמד את הוריהם שעדיף לא לסרב להם- הם צורחים, בוכים, מעליבים, עושים הכל כדי שלהורים יהיה כל כך לא נעים שהם יוותרו. כך בכל נושא, וגם בנושא הכסף. ההורים נבהלים, מעדיפים לספק את הילד הסובל, ובכך מכשירים את הקרקע לוותר הבא, שיהיה תמיד גדול יותר.

הילד רוצה לקנות צעצוע? הוא כל כך צועק שחייבים לקנות לו. הילד רוצה 50 שקלים לבילוי יום שישי? הוא כל כך יסבול ויפגע חברתית אם לא ניתן לו, אז חייבים לתת. הנער חייב לקנות לחברה שלו מתנה בעשרות שקלים, ואין לו, אז מי מההורים לא יתן ויקח על מצפונו שיפגע בחיי האהבה של ילדו? אז חייבים לתת ונותנים. וכך הלאה וכך הלאה, עם עלית הגיל, עולה גם העלות הכספית, והילדים פעמים רבות לא לומדים לווסת את רצונותיהם, ואת תסכוליהם וכעסיהם. הם תובעים, וההורים מוותרים ונותנים. לטווח קצר, כולם מרוצים, ולטווח הארוך כולם מפסידים. ההורים את כספם, והילדים את היכולת שלהם לווסת את רגשותיהם.

***המלצתי להורים:**

תנו לילדים בנדיבות, אך למדו אותם להסתדר עם תסכולים, להתאפק ולוותר על חלק מרצונותיהם.

כשילד כועס, צורח ומתוסכל מאוד כשלא קיבל את שרצה- חשוב שההורים יגלו חמלה כלפיו ויתמכו בו. יגידו לו באמפטיה "אנחנו רואים שזה לא נעים". יבינו מה הוא מרגיש אבל לא יוותרו על דעתם. לא יתנו יותר משתכננו, ויותר מכפי ששיקול דעתם הכתיב להם. יישדרו לילדם שהם מאמינים בו ובכוחותיו, שהוא יצליח להרגיע את עצמו ולהרגיש טוב יותר. משפטים כמו: "עכשיו את מאוד כועסת, אבל את יודעת להרגע, ועוד מעט תראי שתרגישי יותר טוב". הזמנה לדבר על נושא הכסף מאוחר יותר "כשתרגעי נוכל לדבר שוב על הנושא, ונראה מה אפשר לעשות עם הסכום שיש לך ועם כל מה שאת רוצה לעצמך".

סוג דיאלוג כזה מכבד את רגשותיו של הילד. לא מעבירים עליו ביקורת ("אתה מגזים" או "אתה לא מעריך מה שנותנים לך") לא מעליבים אותו ("מה אתה עושה ענין מכל דבר?!") או "שום דבר לא מספיק לך, תמיד צריך עוד אצלך..." ("אלא מדברים איתו ברוגע, ושמים לו גבולות בנושא הכסף (אומרים כמה נותנים וכמה לא), עוזרים לו לווסת את רגשותיו ומזמינים אותו לדיאלוג עניני לפתרון הבעיה שמטרידה אותו

(עוד בנושא 'דיאלוג לפתרון בעיות' בספרי 'בגובה העיניים- לדבר עם ילדים')

כשילד מקבל מהוריו תמיכה עקבית כזו הוא לומד טוב יותר לווסת את רגשותיו, גם את הכעסים התסכולים והחרדות המציפים במידה זו או אחרת את כולם. כך הוא גם לומד לפתור טוב יותר את בעיותיו, כולל אלו הכספיות. משימה כה חשובה לגיל הילדות, ולגיל ההתבגרות.

בגיל ההתבגרות חשוב במיוחד לתגבר את החינוך הכספי.

כל עוד המתבגרים בבית ההורים, ולא צריכים לפרנס את עצמם זה הזמן לתרגל את שלושת מרכיבי החינוך הכספי- הרחבת הידע, נסיון בניהול תקציב, וויסות רגשי בהקשר לכסף. כל מה שילמדו המתבגרים בתקופה זו, יעמוד לרשותם מאוחר יותר כשיצאו לחייהם העצמאיים כבוגרים צעירים.

חשוב לכן לפתוח להם חשבון בנק, לתת להם פנקס צ'קים וכרטיס אשראי. ללמד אותם את דרך פעולת הבנק, ואת הפעולות השונות שהם יכולות לעשות באמצעותו. לעודד אותם לעבוד, לבזבז ולחסוך כסף בתוך מסגרת תקציב נתון על כסף משלהם. ידוע שמתבגרים רבים מגלים נדיבות ובזבזנות בכסף של ההורים, ונוטים לקמצנות וקושי להוציא את הכסף שלהם. על כך צריך לעבוד מתוך החוויה האישית שהם מרוויחים כסף. ללוות אותם בתסכולים הכספיים שלהם, כשהם רוצים עוד, צריכים לוותר, וגם נהנים מהוצאת הכסף על הנאותיהם.

זה תפקיד גיל ההתבגרות, להתנסות בדברים 'על יבש' לפני שיוצאים לחיים עצמם. כך בכל תחומי החיים, וגם בתחום הכסף

נעבור לתקופת החיים הבאה

כשהילדים עוזבים את הבית בשנות העשרים שלהם-

בספרי 'כשהילדים יוצאים מהבית' הקדשתי פרק שלם לנושא הכסף בגיל זה, פרק המפורסם באתר שלי. בקטע הבא אביא תמצות מייצג של הדברים, וקוראים שילדיהם בגיל הרלוונטי מזמנים להרחיב בקריאת הפרק כולו.

שאלה המטרידה הורים רבים היא: כמה, על מה, ועד מתי על ההורים לשלם?

קשה באמת לקבוע כמה כסף הורים אמורים לתת לילדיהם הבוגרים, ובעבור מה. בגיל הצעיר ועד סיום הצבא, ברוב המשפחות ההורים היו אחראים בלעדית על מימון חיי הצעירים. ואחרי הצבא? פחות ברור כמה כסף ההורים אמורים לתת 'לטיול הגדול', למימון לימודים, כשהצעירים חיים בבית או יוצאים מחוצה לו. לעתים הצעירים רוצים יותר מכפי שההורים רוצים לתת, ולעתים ההורים רוצים לתת יותר מכפי שהצעירים מוכנים לקבל. ההורים מתלבטים כמה לתת כדי להיות הוגנים ובו בזמן לא לפנק מידי את הילדים, שלא ינצלו אותם.

אין תשובה אחת מדויקת כמה כסף נכון לתת לילדים בוגרים, וכל משפחה קובעת את העקרונות והסכומים הנכונים לה. סכומים המתאימים למצב הכלכלי של המשפחה, ליכולת ההשתכרות של הילדים, לתנאי החיים של הצעירים, והכוחות שלהם. יש צעירים הזקוקים ליותר ויש שפחות, יש משפחות שיכולות לתת יותר, ויש שפחות. כמות הנתינה פחות חשובה, מה שחשוב יותר הוא שיקול הדעת העניני המנחה את הנתינה הכספית.

ישנם מספר עקרונות בסיסיים האמורים לעזור להורים בשיקול דעתם.

*מומלץ להורים:

לזהות מקומות של נתינת יתר, או נתינת חסר כספית שלהם, שמקורם בגורמים רגשיים
נתינת יתר של פינוק מוגזם מתבטאת בכך שההורים 'מתנדבים' לממן לילדים אחרי הצבא את כל צרכיהם. עוזרים במימון הדירה, המכונית, הלימודים ושאר הצרכים האישיים. לא מצפים מהילדים לעבוד או להתאמץ, לא רוצים שירדו ברמת החיים, ושלא יחסר להם דבר. הרקע הרגשי לנתינת יתר כזו הוא בדרך כלל רצון להמשיך להרגיש שליטה ומעורבות בחיי הילדים. נתינת כסף מקנה כוח, ויכולת השפעה, מבחינת 'בעל המאה הוא בעל הדעה'. כל עוד הילד ממשיך לקבל כסף מההורים הוא ממשיך להיות תלוי בהם. תחושה נעימה להורים רבים, שמתקשים לעכל שהילד בוגר ועוזב את קן המשפחה לחייו. ההורים ממשיכים להחזיק את הילדים קרובים אליהם דרך הכסף, ולא מאפשרים לילדים להתבגר ולהתחיל לקחת אחריות על עצמם. פעמים רבות הילדים משתפים פעולה עם נתינת היתר כי הם רגילים לקבל מההורים, ונהנים מהנוחות הנלוות לכספי ההורים. המחיר הוא- עיכוב בעצמאות הכלכלית שלהם. הגנת היתר של ההורים, באה מהצרכים שלהם, ומקשה בפועל על ההתפתחות של הילדים

יש הורים שמגיבים רגשית הפוך- בנתינת חסר כספית. מרגישים שהילדים קיבלו מספיק כל החיים, ועכשיו הם בוגרים וצריכים לדאוג לעצמם. מצפים מהילדים לפרנס את עצמם, מרגישים מנוצלים מכל כסף שנדרש מהם, ושהילדים מפונקים ולא מתאמצים מספיק. פעמים רבות דפוס נתינת חסר כזה קשור לתחושה שההורה נותן מגלל תביעות ממנו, בגלל מניפולציות שמופעלות עליו, ולא בגלל בחירה חופשית שלו.

אז כיצד יודעים לזהות "נתינה סבירה" ו"נתינת יתר"? כיצד מחליטים כמה לתת? מה זה "מתאים" ומה זה "יותר מדי"? אחת ההגדרות האפשריות היא, ש"נתינה סבירה" היא כזו שדורשת מהצעירים מאמץ סביר לפרנס את עצמם והשלמה של ההורים לצרכי היסוד שלהם. הכוונה לדיור, מזון, לבוש ואפשרות ללמוד. מעבר לכך לכל משפחה יש הגדרה סובייקטיבית מהו "הכרח" ומהם "מותרות" – האם מזגן, מכונית, חופשות, טיפול פסיכולוגי, ביגוד אופנתי הם חובה או לא. גם מתנות צריכות להביע תשומת לב מפנקת, ולהינתן מתוך תחושה טובה. הן אינן אמורות להעביר מסרים של התנשאות או השתלטות או לנסות לקנות אהבה במקום שיש בעיות. אין אמת מוחלטת. העיקר שההורה יהיה עניני ועקבי בשיקול הדעת שלו.

*מומלץ להורים:

לזהות מתי הם מרגישים מנוצלים וכועסים

הורים לבוגרים צעירים מספרים לעיתים, שהם מרגישים לפעמים כמו 'ריץ' רץ' כפול- פעם אחת הם צריכים לסגור את הפה ולא להתלונן, ופעם שניה לפתוח את הארנק ולתת כמה שיותר. ההורים רבים מרגישים שמופעל עליהם לחץ לממן דברים מעבר לרצונם.

*מדובר בלחץ של התרבות המצפה מהורים לתמוך בילדים.

כך למשל בישראל רוב ההורים מרגישים שזו חובתם וזה הכרח שיעזרו לילדים מלבד במימון הלימודים גם ברכישת הבית הראשון שלהם. למה? כי כך מקובל ונדרש, והתחושה היא שאין דרך אחרת.

בארצות הברית למשל, הנורמות התרבותיות שונות, והורים בדרך כלל עוזרים לפי יכולתם במימון הקולג' אך לא בהכרח מימון המגורים. כמובן שיש נסיבות שונות בין המדינות, ועדיין יש הבדל בתרבות, ובפרשנות מה תפקידם הכלכלי של ההורים בעזרה לילדים בהתחלת חייהם.

*לחץ אחר הוא ההשוואה לאחרים- האם השכנים/ המכרים/ בני המשפחה נותנים יותר או פחות לילדים שלהם, אף הורה לא רוצה להרגיש שהוא חוסך מילדו ונותן פחות מאחרים.

*לחץ נוסף הוא לחץ עברם של ההורים- כמה להם נתנו ההורים בתחילת חייהם הבוגרים? האם ירצו לתת לילדיהם סכום דומה ולא לאכזב, האם ירצו לשפר ולתת לילדים יותר משנתנו להם כדי שלא יעברו את הקושי שעברו הם.

לדוגמא, יש הורים שגדלו במחסור כספי, לא היה להם ממי לבקש, והם תמיד עבדו קשה בשביל כל פרטה. כפיצוי על הקושי פעמים רבות הם רוצים לפנק את ילדיהם, שלא יחסר להם דבר. בזמן ההורים חרדים לא לבזבז כסף סתם כך, שלא יחסר שוב. באותה גישה ההורים רוצים לחשל את ילדיהם, שידעו להתמודד עם לחץ כספי ולא יגדלו כמו נסיכים שהכול בא להם בקלות. יש הורים שגדלו בבתיים של רווחה כלכלית, והתמיכה הכספית בהם הייתה מובנת מאליה גם אחרי הצבא. מנקודת מבטם אין שום סיבה לא להמשיך באותה הדרך גם עם ילדיהם. יש הורים שנאבקו בהוריהם בנושא הכסף, וחשוב להם לא לחזור על הדפוס הזה עם ילדיהם. לכן הם מוותרים גם במקומות שלדעתם הילדים הגזימו.

*לחץ אחר הוא החרדה לילדים- ככל שההורים מרגישים שהילד חלש יותר, אולי לא יוכל להסתדר בלי העזרה שלהם, הם 'נדחפים לפינה' של לתת עוד ועוד כדי לעזור לילד 'לעמוד על הרגליים'. לפעמים מרוב חרדה ההורים לא סומכים מספיק על הילדים, לא מאמינים בכוחות שלהם וביכולת שלהם להתאמץ ולעזור בפרנסתם. החרדה שלהם מחלישה את הילד, ואת האמונה שלהם בו.

*לחץ לא פחות חזק הוא הלחץ הישיר של הילדים- לילדים שיטות מנוסות, ורבות שנים לקבל מההורים את הכסף שהם רוצים. הם יודעים להפעיל מניפולציות- לבכות, לכעוסא, לעורר חרדה, לסכסך בין אבא לאמא, לאיים, 'להתפרק', להפעיל אשמה, לתקוף ועוד. הם לא מהססים להפעיל כל שיטה כדי להשיג את היעד הלגיטי בעיניהם לקבל כסף.

המשותף לכל תחושות הלחץ, שהן סובייקטיביות והשפעתן על ההורים מכריעה. הורים נותנים פעמים רבות סכומים מעבר ליכולתם 'כי כך מקובל', 'כי לא נעים', 'כי רוצים להגן', 'כי לא רוצים לריב', 'כי לא יודעים להגיד לא לדרישות הילדים' ועוד ועוד סיבות רבות שנים

הבעיה הנוצרת כשההורים נכנסים לנתינת יתר היא שלאורך זמן באופן בלתי נמנע נצברים טינה וכעס כלפי הילדים. כשההורים מרגישים שיש ניצול, שהילדים 'לוקחים' כמובן מאליו את הכסף, כשההורים מוותרים מידי על רווחתם בשביל לתת לילדים. כך למשל, מוותרים על החלפת המכונית כדי לקנות מכונית חדשה לילד, מוותרים על חופשה שחלמו כדי לעזור לילד שזקוק לעוד תמיכה, מוותרים על שיפוץ הבית שכה רצו כי הילד זקוק לעוד עזרה. נתינה קורבנית כזו מתחילה להיות 'לא נקיה', ומלווה בדרך כלל בביטויים גלויים או סמויים של עלבון ותחושות ניצול. כך למשל, ההורים נותנים את הכסף אבל אומרים לילד, שמצפים ממנו להתאמץ יותר, נותנים אבל מעבירים ביקורת על הבזבזים שלו, נותנים אבל מתלוננים על פריזיטיות של הילד. בפועל ההורים שולחים לילדיהם מסרים כפולים: מצד אחד נותנים כסף, בצד האחר מתלוננים וכועסים על הילד. זהו מילכוד שתוצאותיו שליליות גם להורה הנותן ומרגיש מנוצל, וגם לילד המקבל את הכסף ואיתו את הכעס והביקורת הלא נעימים. לכן חשוב שההורים יקפידו לזהות את כעסיהם, את חששותיהם, ואת עלבונותיהם. יזהו ויבינו אותם, ואז יוכלו לעבור מתגובות רגשיות לבדיקה עניינית של הסכומים אותם הם רוצים ומסוגלים לתת לילדים.

***מומלץ להורים:**

לזכור שהסמכות על כספם היא תמיד שלהם, והם המחליטים

הכסף הוא של ההורים, הוא תוצר של עמלם, והם נותנים לילדים לפי בחירתם. הם תומכים בילדים, נותנים להם עזרה מהכסף שלהם, שהוא לא כסף משותף שלהם ושל הילדים. ההשלמה עם הרעיון הבסיסי הזה שכספי ההורים הם שלהם, ולא של 'כולם', היא לא קלה ודורשת זמן ותהליך גם אצל ההורים ובמיוחד אצל הילדים. עם זאת הידיעה שארנק ההורים ומשאביהם אינם אוטומטית שלך היא מאוד חשובה התפתחותית לצעירים.

תפקיד ההורים להחליט בינם לבין עצמם מה הסכומים שיתנו לילדיהם ובאלו נושאים. לטוב ולרע, אין במציאות של ימינו סכום או תחום שנחשב נכון או לא נכון באופן מוחלט. כל משפחה צריכה להחליט בעצמה, וכל זוג הורים צריכים להגיע להחלטה משותפת, ולהתגבר על מחלוקות, אם קיימות, ביניהם.

פעמים רבות, יש ויכוחים בין ההורים לגבי אופן התמיכה בילדים. כמו בתחומים אחרים בחינוך ילדים המחלוקות הן בחלקן עניניות ונובעות מתפיסות עולם חינוכיות שונות של ההורים (אחד חושב שצריך לעזור לילדים יותר, ואחד שפחות) ובחלקן רגשיות. מאבקי כוח בין ההורים שאינם קשורים לילדים באים לידי ביטוי במאבק על התמיכה בילדים. כל אחד רוצה 'לנצח', רוצה להיות 'הצודק', ומעביר ביקורת וכעס על האחר.

לכן המלצתי היא שבמצבי מחלוקת בין ההורים, יתאמצו כל הצדדים לפתור את אי ההסכמות ביניהם. יקחו אחריות שהקושי הוא שלהם, ולא באשמת הילד וצרכיו לכסף. אחרי שההורים יהיו בהסכמה ביניהם אפשר יהיה 'לרדת למספרים', ולהחליט ענינית על מה וכמה לשלם עבור הילדים הבוגרים.

בדרך כלל מקובל על רוב ההורים, שהם עוזרים כספית לילדים להגיע למקצוע- עוזרים בשכר הדירה, בשכר הלימוד, ובמחיה. מצפים מהילדים לעבוד חלקית במידה סבירה המשתלבת בלימודים. תומכים ומפנקים כספית במתנות או מענקים חד פעמיים מידי פעם. כל משפחה בהתאם ליכולתה, ותוך ראייה אחראית של התמונה הכוללת הכספית של המשפחה.

***מומלץ להורים:**

לגבש עמדה בסוגיה של 'רווחתו של מי קודמת, של ההורים או של הילדים'
ההתלבטות כמה לתת לילדים קשורה לדילמה עמוקה יותר של אופן חלוקת המשאבים. מכיון שברוב המשפחות הכספים אינם אינסופיים יש צורך להתפשר. צריך לבחור למי ילך הכסף – לרווחת הילדים הבוגרים הזקוקים לעזרה בהתחלת חייהם או לרווחת ההורים, הרוצים ליהנות מכספם, שאותו הרוויחו בעמל כפיים שנים רבות. בו בזמן על ההורים להחליט כמה כסף להוציא על תביעות ההווה וכמה לשמור לצרכי העתיד.

ברוב המשפחות כמות הכסף מוגבלת, וצריך להפעיל סדרי עדיפויות, ולהחליט על מה להוציא את הכסף. ברוב המשפחות מוסכם על ההורים וגם על הילדים, שהחל מסיום הצבא הצעירים אמורים בהדרגה לעבוד ולשלם בעבור הוצאותיהם האישיות. כך למשל על הטלפון הסלולרי שלהם, על הבגדים, הביילויים, מוצרי ההיגיינה והטיפוח, אירוח חברים, דלק וכל רכישה והוצאה נוספת לבחירתם. מובן שאין הכוונה שמיד למחרת השחרור הצעירים ילכו לעבוד והיו עצמאיים, אך מצופה שבזמן סביר הדבר יקרה כחלק מתהליך העצמאות הכללי של הצעירים. הגדרת המונח "זמן סביר" היא אישית בכל משפחה

כשההורים מחליטים על סכומי הכסף שיתנו עליהם לקחת בחשבון את מאזן הכספים הכללי שלהם, בהווה ובעתיד, כולל חישובי הפנסיה שלהם. לפעמים הורים נוטים להיות נדיבים מידי עם הילדים בלי לחשוב מספיק עתידם שלהם, עושים הערכות כספיות אופטימיות, ולא לוקחים

בחשבון משברים כלכליים (כמו המשבר הכללי העכשווי). במקרים כאלו ההורים פועלים על פי שיקולים קצרי טווח (לתת לילדים כמה שיותר, כדי שכולם יהיו מרוצים) ולא מגלים אחריות בשיקולים ארוכי טווח. (פרוט נוסף בנושא ההתייחסות לכסף בעת זקנה בהמשך המאמר)

אחרי שההורים מגיעים להחלטה משותפת על הסכומים והתחומים להם יתנו כסף מומלץ שיבדקו שהם שלמים עם החלטתם. התחושה הטובה של ההורים והדרך בה הם נותנים את הכסף חשובה לא פחות מהסכום עצמו, וזה המסר שעובר לילד עצמו.

על הסכום שההורים נותנים להיות ברור וקבוע:

על ההורים להגדיר ולומר באופן ברור לילדים הבוגרים מהו הסכום שהם נותנים בכל תקופה לפי צרכיה. כשהילדים הבוגרים לומדים, בזמן בחינות, בתקופות מעבר, כשהם עובדים. מוטב לתת את הכסף לדברים מסוימים (לשלם שכר לימוד, שכר דירה, ביטוח) ולא סכום כולל שאחר כך מתרגזים כשהצעירים מבזבזים אותו לא בחוכמה. מוטב להימנע ממצב שבו הצעירים באים כל פעם לבקש וההורים נותנים "כמה שצריך". זוהי דרך מעורפלת המעוררת מתחים ומקשה על הצעירים לדעת מה יש להם ומה אין. כשהסכום ידוע, הצעירים יכולים להתחיל להתנהל בתוך התקציב גם אם הוא מצומצם לטעמם.

***מומלץ להורים:**

לקיים דיאלוג פתוח וענייני עם ילדיהם בנושאים הכספיים

ההחלטה על התמיכה הכספית של ההורים בילדים הבוגרים היא כפי שנאמר של ההורים. בו בזמן רצוי שישלבו בהחלטתם מידע על צרכי הילדים. כחלק מהחינוך הכספי לעצמאות כלכלית חשוב שההורים יבקשו מהצעירים לעשות הערכה של התקציב הדרוש להם. מה הם צריכים, מה ההערכה של הסכום לו הם זקוקים, מה הם חושבים שירוויחו בעצמם, וכו'. אחרי שיהיה להורים את המידע מהילדים יוכלו לגבש סופית את התקציב של התמיכה שלהם.

אחרי שהחליטו על הסכום, ההורים יכולים להציע את עזרתם לצעירים בחיפוש דרכים להרוויח יותר כסף. ההורים אינם אמורים לשכנע וגם לא להיכנס למאבקים, כי ההחלטה מה הם עושים בתקציב הנתון, אם הם מעוניינים להגדילו וכיצד – היא של צעירים. זו שיחה לפתרון בעיות כמו בנושאים אחרים, וההורים משמשים בה כמיעצים ולא כבעלי סמכות או אינטרס בעניין.

השיחות בנושאים הכספיים הן מתמשכות: מאחר ותנאי החיים של הצעירים משתנים מאוד בשנות העשרים, מאחרי הצבא, בלימודים ואחריהם מומלץ שהחלטות התמיכה של ההורים יהיו לתקופה קצובה. למשל, לשנה הראשונה אחרי הצבא, לשנה הראשונה באוניברסיטה, לשנה השניה בלימודים, וכן הלאה. כל תקופה קצובה, רצוי לשבת ולעדכן את התקציב. לשבת ולבדוק שוב את הרלוונטיות של הסכומים, לקצץ או להוסיף לתקציב על פי הנסיבות המשתנות.

ככל שהדיבור על הכסף גלוי וענייני יותר, ככל שההורים והילדים יכולים לשבת ולדבר ביניהם, כך גדל הסיכוי שיקבלו החלטות מושכלות תוך שיחה וכבוד הדדית באף משפחה אין ערובה שלא יתעוררו מחלוקות או כעסים. אין הבטחה שכולם יהיו מרוצים. אבל אם ההורים שלמים עם עצמם שהם הגונים, הם יוכלו לספוג את תסכולי הילדים. אם יהיו ויכוחים יידעו להתמודד איתם, יוכלו לשתף את הילדים בשיקולים בצורה גלויה והוגנת (מומלץ) ויוכלו להשלים עם העובדה שלעיתים הילדים לא יסכימו איתם.

דילמות כספיות עשויות להתעורר עם השנים: איך מחלקים את הכסף בין אחים, האם הכסף של ההורים נותן להם זכות להכתיב לילדים את דרכם, האם ההורים אמורים לממן שגיאות של ילדיהם, ועוד. הרחבה בדילמות אלו בפרק בנושא בספרי 'כשהילדים יוצאים מהבית'

עמדת ההורים אמורה להשאר תמיד, שהם המחליטים על כספם, שהם משתדלים להפעיל את מיטב שיקול הדעת, שלפעמים הם נשארים בהחלטתם, ולפעמים משנים אותה ומגיעים לפשרה אחרת. שבכל מקרה הם מנסים להשאר מעודכנים ורלוונטיים, נענים במידה המיטבית לצרכי הילדים תוך הקשבה ולקיחה בחשבון גם של צרכיהם.

כיצד ידעו ההורים שההתנהלות הכספית שלהם מול הצעירים מוצלחת?

כסף כאמור תמיד יהיה נושא טעון ומעורר רגשות לא קלים. ההורים והילדים הבוגרים צריכים לוותר על האשליה שהכול יסתדר מעצמו בקלות, ולהשקיע מאמץ בנושא. המדד לגישה נכונה בענייני כסף הוא שההורים הנותנים שלמים יחסית עם דרכם, והילדים, גם אם לעתים הם מתוסכלים ומתלוננים, מקבלים את גישת ההורים ולא נוצר קרע ביניהם בשל כך. כשההורים כועסים או מרגישים מנוצלים, כשהילדים מרגישים מושפלים או חושבים שיש חוסר צדק קיצוני בנתינה של ההורים, סימן שמשהו ביחסי הכסף ביניהם השתבש. אולי ההורים מעדיפים את אחד האחים, אולי יש נתינת יתר מפנקת, אולי דרך הנתינה משפילה ומערבת מאבקי כוח. אולי ההורים לא שמרו מספיק כסף לעצמם בשם טובת הילדים. אולי ההורים לא נותנים מספיק דוחפים את הילדים מוקדם מדי לעצמאות כלכלית. שווה בדיקה.

חשוב שההורים והילדים ידעו שתהליך היציאה לעצמאות כלכלית הוא איטי והדרגתי. אין צורך ולא נכון לעשות אותו בחיתוכים חדים מעכשיו לעכשיו. ההורים אינם אמורים להפסיק לשלם כי הם כועסים אלא להפעיל שיקול דעת מה מתאים ומתי. עליהם להכניס אל תוך השיקולים גם את הרווחה הכלכלית שלהם בהווה ובעתיד (פנסיה) כדי שלא יהפכו עצמם לקורבנות על מזבח דרישות הילדים. חשוב שיהיו שלמים עם ההחלטות שלהם, שיזכרו שהכסף שלהם הוא באחריותם, ושזכותם לתת לילדים כמה שמתאים להם ולא כמה שלוחצים עליהם. כך יוכלו לתת בלב שלם, ללא מניפולציות של אשמה או מאבקי כוח.

הילדים אינם אמורים להתנגד לכך שעליהם לממן את חייהם בעצמם, שההורים זכאים לתת ולא חייבים, וכי ארנק ההורים כבר לא שלהם. עליהם למצוא בהדרגה את הדרך להיות עצמאים כלכלית, ואפילו להרגיש סיפוק מכך, לעבור מעמדת נזקקים מתלוננים לעמדת בוגרים חזקים בזכות עצמם.

שני הצדדים צריכים סבלנות נחושה לדחוף קדימה את תהליך העצמאות הכלכלית של הילדים, לומר ביטחנות את דעותיהם ותחושותיהם ולהקשיב באותה תשומת לב גם לאחר. לנהל משא ומתן גלוי וענייני כדי להגיע להחלטות משותפות שבהן אף צד אינו מרגיש מובס ומושפל. לא לוותר גם כשקשה, ולחפש יחד פתרונות שיתאימו לשני הצדדים. עצם הדיאלוג על ההחלטות חשוב אפילו יותר מתוכן ההחלטות, שמשתנה ממשפחה למשפחה.

בסיום התהליך הילדים הבוגרים יעמדו בעצמם על רגליהם הכלכליות, וההורים ימשיכו כמובן לתת להם כסף כדי לעזור ולפנק, אבל ממקום שונה – של בחירה והנאה – ולא מתוך חובה ואילוץ לפרנס אותם. זה היעד.

נמשיך להתבגר, ונעבר להתייחס לכסף וגיל הזקנה

ככל שההורים מזדקנים כסף הופך להיות נושא מרכזי בחייהם. צריך לא מעט כסף כדי להזדקן בכבוד. בריאות היא דבר יקר, מגורים בבית אבות, עזרה סיעודית שנזקקים לה לעיתים ודברים נוספים שקשה לנבא.

'הילדים' בו בזמן כבר לא ילדים, הם אנשים מבוגרים, בדרך כלל באמצע החיים, עם ילדים משלהם. 'דור סנדוויץ' המתמודד כספית עם עצמו, עם ילדיו המתבגרים היוצאים לחייהם, ועם הוריו המזדקנים.

פעמים רבות סוגיות שליוו את המשפחה מתפרצות בגיל הבוגר- מתחים בין אחים, קנאה ותחושות קיפוח. חלק מהמתחים קשורים לטיפול בהורים בכלל וחלק באופן ספציפי קשור לכסף.

נושא מרכזי הוא כתיבת הצוואה

אותו מסמך משפטי המכתיב את רצון האדם מה יעשה עם כספו אחרי מותו. למי הוא מוריש, ואת מה. את כספו, דירותיו, חפציו האישיים. האם לבני משפחתו, או תורם למטרות אחרות. הצוואה באה להבטיח שרצון האדם ימומש, אחרת ללא כתיבת צוואה תופעל 'לשון החוק', המחלקת את הירושה לפי כללים ברורים- לשאר הבשר הקרוב ביותר, ובחלקים שווים.

צוואה בדרך כלל מקושרת רגשית לגיל הזקנה, ולכאורה צריך לכתוב אותה לקראת המוות. למעשה, ובאופן רציונלי צריך לכתוב את הצוואה עם הולדת הילדים, כי יש בה מרכיבים קריטיים הקשורים לאחריות ההורים

כבר עם הולדת הילדים ההורים צריכים לקבוע בצוואה מי יהיה האפוטרופוס של ילדיהם. עד כמה שכואב לחשוב על אפשרות המוות- זו אחריות ההורים. לחשוב מי מבני המשפחה או החברים ידאג לילדיהם. יהיה האפוטרופוס על כספם, ועל הילדים. לפעמים זה לא אותו האדם. לכתוב בצוואה את המשאלות שלהם לגבי ניהול כספם לטובת הילדים. עדיפות ללימודים, טיפולים רגשיים ומסוגים שונים, כך או אחרת. הורים היו רוצים להחליט מראש ולא להשאיר דברים לגורל, ובכל זאת חלקם לא עושים זאת.

כתיבת צוואה מבטיחה שליטה מסוימת של האדם ברכושו.

דרכה הוא יכול לבטא את רצונותיו ותפיסת העולם שלו, כפי שהיה רוצה שתתגשם דרך כספו. זו דרך להרגיש המשכיות- להוריש את פירות עמלך לדור הבא בדרך שנראית לך. האדם יכול להחליט למי להוריש איזה סכום, יכול להביע משאלה לגבי הדרך בה ישתמשו בכספו, למשל- הקמת קרן או מתן מלגות למטרה בה הוא מאמין. יכול 'לסגור חשבונות' עם מי שלדעתו פגע בו. לא להוריש 'לפי החוק' אלא לפי אמונותיו למי לתת יותר או פחות, כולל לילדיו שלו. יכול לקבוע סדרי עדיפויות, למשל שהכסף ילך למטרות לימודים ולא לנכסים. יכול להחליט אם להוריש לילדיו או ישירות לנכדיו, ובאיזו דרך.

מבחינה רציונלית, יש טעמים רבים לכתוב צוואה, זה הדבר הנכון והאחראי מכל הבחינות. וכמו שאנשים אמורים לנהל כל חייהם את עניניהם הכספיים גם את ההחלטות הקשורות לצוואה כדאי לקבל בהתייעצות עם אנשי מקצוע: עורך דין, ובמקרים רבים גם רואה חשבון. כמובן, שכלל שהמצב הכספי של המשפחה מורכב יותר, מערב עסקים או מורכבויות אישיות במשפחה כך היעוץ הוא ממש הכרחי, אבל כפי שטענתי לעיל, גם במשפחות 'פשוטות' חשוב שעורך דין יעבור על הצוואה ויבדוק שאין בה 'הפתעות'.

כך למשל, רותי היא אמא חד הורית עקב גירושיה, ודלית היא בתה היחידה. רותי כתבה צוואה פשוטה בה כל רכושה עובר לבתה, ושהוריה הם אפוטרופוסים על כספה, ואבי הילדה על גידולה. מה שלא ידעה, והתברר לה רק בשיחה עם עורך דין היה, שכל עוד בתה לא נשואה ואין לה ילדים משלה, רכושה יעבור על פי החוק לשאר הבשר הקרוב אליה- אבא שלה, כלומר- הגרוש שלה. כמובן שזו

לא היתה הכוונה של רותי, והיה עליה להתייעץ עם עורך דין כדי להסדיר את הסוגיה.

פעמים רבות אנשים לא כותבים צוואה בגלל גורמים רגשיים

למרות כל הנאמר לעיל בשבחי כתיבת צוואה, וההגיון הטמון בה- אנשים רבים נמנעים מכתביבתה. הסיבות הן כולן רגשיות.

סיבה ראשונה לאי כתיבת צוואה היא הזנחה- אנשים לא מקדישים תשומת לב לנושא כל כך חשוב, שמשמעותו הכלכלית היא קריטית. משקיעים פעמים רבות זמן ואנרגיה להתמקח ולהרוויח סכומים קטנים בקניית בגדים או בתכנון טיול. רוצים להרגיש טוב, ולא 'לצאת פריירים'. בו בזמן אותם אנשים עלולים לפספס את חשיבות הצוואה, לא לתכנן, לא להתייעץ עם איש מקצוע, ולהכחיש את העובדה שהתוצאות הרגשיות והכלכליות של טעויות בצוואה הן בסכומים ובעוצמות גדולות הרבה יותר. אנשים רוצים לחסוך את הזמן והכסף של התייעצות עם עורך דין, רוצים להמנע מעיסוק בנושא כה לא נעים, ודוחים את כתיבת הצוואה.

הסיבה המרכזית לדחיית כתיבת צוואה היא חרדה וכל הנובע ממנה.

'רגע אמת' רגשי. זהו רגע מורכב ומאיים, שפעמים רבות גורם לאנשים לסגת ולהמנע מכתבת הצוואה מהסיבות הלא נכונות.

ראשית, כתיבת צוואה מחייבת לחשוב על המוות.

תהליך כתיבת הצוואה מפגיש עם אותה אמת כואבת של המוות המחכה לכולנו. יודעים על קיומו, אבל פעמים רבות עצם הרעיון כה מאיים שמעדיפים לא להתעסק בו ולא להתקרב לענין הצוואה. אפשר לשמוע אנשים, גם שקולים ואחראיים אומרים: "אצלי הכל פשוט, ולא צריך לכתוב צוואה", או "לא צריך לכתוב צוואה, אחרי מותי שיסדרו, זה כבר לא עניני". ההנחה שלי היא, שעצם העיסוק בצוואה ובמוות הוא כה מאיים, שהנימוקים לעיל הם מנגנון הגנה של רציונליזציה המפחית את החרדה דרך המנעות מעיסוק בנושא הכה חשוב הזה. האם האדם לא דואג לילדיו? האם הוא לא רוצה להבטיח שרכושו יחולק כיאות, ולפי רצונו? רוצה אך לעיתים נמנע מרוב חרדה.

שנית, כדי לכתוב צוואה האדם צריך להעריך את נכסיו

האדם צריך לשבת ולהעריך את הרכוש שצבר בחייו, כדי שבשלב הבא יוכל להחליט מה לעשות עם רכושו.

תחושות לא פשוטות עולות במהלך תהליך הערכה כספית זה: האם צברתי מספיק כסף ואז אני מרוצה מעצמי, או שמא מתברר לי שיש לי פחות כסף מכפי שחשבתי או קיוויתי שיהיה לי, ואז עולות תחושות אכזבה ובושה.

לעיתים מתלוות גם תחושות כעס ותסכול על צמתים והחלטות בחיים שאולי הביאו את האדם למצבו הכלכלי הנוכחי. חושבים על אנשים שעזרו ועל אלו שחיבלו. הורים שלא עזרו, ואולי קיפחו בצוואה שלהם לעומת האחים. שותפים עסקיים שקלקלו, ילדים שאולי תבעו יותר מידי כסף, ולא הכירו תודה כפי שהיו אמורים.

לעיתים תהליך חישוב הנכסים מעורר סערה רגשית לא פשוטה, שעלולה לגרום לאדם להמנע מהמשך העיסוק בכתיבת הצוואה.

שלישית, האדם צריך להחליט איך לחלק את רכושו, למי לתת מה

גם זו החלטה רגשית מאוד. אנשים רוצים להביע את רצונם ושיקול דעתם בעת חלוקת רכושם, שעמלו כל חייהם לצבור אותו. רוצים לקבוע למי לתת וכמה, לעיתים רוצים 'לסגור חשבונות',

להיות משמעותיים דרך הצוואה. פעמים רבות הסיבות הרגשיות פוגעות בעניינות, ומאוד חשוב להקפיד עליה. שוב, דרך התיעצות עם איש מקצוע.

צריך להחליט מה תהיה הירושה של בני הזוג אחד לשני-

כששני בני הזוג בחיים הם צריכים להחליט האם להעביר את כל רכושם במלואו, כל אחד לבן זוגו. במקרה זה, בן הזוג שישאר בחיים אחרי מות האחר יצטרך להחליט בכוחות עצמו על חלוקת הרכוש אחרי מותו. הוא יכול לעשות בכסף כרצונו גם אם בדיעבד זה בניגוד לרצון בן זוגי המנוח

יש זוגות המחליטים לקבוע מראש ובמשותף מה תהיה חלוקת הרכוש שלהם אחרי מות שניהם. מחליטים ביחד, שהרכוש עובר אחד לשני, ואחרי מות שני בני הזוג הרכוש המשותף מתחלק כך או אחרת בין הילדים או הנכדים כפי שהם מחליטים. בן הזוג הנשאר בחיים, לא יכול לשנות בדיעבד את רצון בן זוגו, גם אם הוא רוצה בכך.

לדוגמא, משה ורבקה כתבו צוואה המורשה את רכושם המשותף אחד לשני. היו להם שלושה ילדים, שאחד מהם, דרור, הסתבך כספית ולהרגשתם לא ניתן לסמוך על שיקוליו בתחום. עקב כך הם החליטו במשותף לא להוריש את כספיהם ישירות לילדים אלא ישירות לנכדיהם בחלקים שווים. עברו השנים, משה נפטר וכל הרכוש המשותף עבר לרבקה להשתמש בו כרצונה. עברו השנים והיא הזדקנה. דרור, הילד 'המסובך כספית' שיפר את דרכיו, וכיום ניתן לסמוך עליו לגמרי. לעומת זאת יחסיו עם ילדיו (הנכדים) השתבשו בעקבות גירושין שעבר. נוצר מצב כאוב בו דרור וגם אמו רבקה היו רוצים לשנות את הצוואה ולהוריש לו ישירות את חלקו בצוואת ההורים. כך יקבל את הכסף בעצמו, ויחליט בהמשך אם ואיך להוריש את כספיו לילדיו. להפתעת האם, היא לא יכולה חוקית לשנות את הצוואה שלה ושל בעלה, ולדברי עורך הדין היא יכולה לתת לבנה את רכושה במתנה בעודה בחיים, אך לא לשנות את הצוואה. מצב מורכב, האם תוותר על רכושה בעודה בחיים כדי לשנות את אי הצדק שנוצר בדיעבד עקב הצוואה שנכתבה במועד מסוים בחיים, או שמא תשאיר את המצב כמות שהוא כי אין דרך חוקית לשנות את המצב.

דוגמא זו ממחישה שוב עד כמה יש לבדוק דקויות של צוואות בעת כתיבתן, בהתייעצות עם עורך דין, כי אדם רגיל לא יכול לדעת את משמעויות הניסוחים ואת רזי החוק. עדיף להיות מודע ולתכנן את כתיבת הצוואה בהתאם לרצונך ובהתאם לחוק, מאשר לכתוב דברים ממשאלות ליבך שלא יעמדו מאוחר יותר במבחן החוק.

אצל זוגות בנישואין שניים, במיוחד חשובה הצוואה, המסדירה את חלוקת הרכוש בין בני הזוג, ובין ילדיהם שפעמים רבות אינם משותפים. החלטה מה עובר בין בני הזוג עצמם, ונשאר כפנסייה, מה משאיר כל אחד לילדיו. החלטות כבדות משקל, שיש לקבל בצמתים שונים של החיים, עם השתנות הנסיבות.

גם הורים חד הוריים, או זוגות פרודים צריכים לשים תשומת לב מיוחדת לדקויות הצוואה.

חלק נוסף של הצוואה הוא להחליט איך לחלק את הרכוש בין הילדים:

האם לתת שווה בשווה לכל אחד מהילדים, האם לתת לכל ילד בהתאם למצבו הכלכלי (שעשוי להשתנות), האם להוריש את הרכוש לילדים, או ישירות לנכדים?... אין תשובה אחת נכונה לשאלות כבדות המשקל הללו, והרבה תלוי בנסיבות.

ובכל זאת, ישנה המלצה חמה, לתת לילדים שווה בשווה. רוב הסכסוכים המרים נובעים מחלוקה לא שווה של הרכוש. גם אם להורים היה הגיון משלהם, הילדים לא משלימים איתו בדרך כלל, ותמיד יש מי שמרגיש מקופח.

ההורים נפטרים והאחים נותרים עם מרירות, סכסוכים, ומתחים שמלווים אותם שנים. מתחים, שברוב המקרים לא שווים את הכסף המעורב בהם. ואם ההורים היו חושבים עליהם מראש, היו רוצים למנוע אותם. אז מומלץ לחשוב על כך מראש בעת כתיבת הצוואה. ולגבי הנכדים, אם אין נסיבות מיוחדות של הורה שנפטר, או הורים בגירושין, או הורים חסרי אחריות כלכלית, ניתן 'לדלג' על דור ההורים ולתת ישירות לנכדים. רק במקרים מיוחדים, ותוך לקיחה בחשבון שיש מחיר רגשי להחלטה, שתפגע בבן הישיר שלא יקבל את חלקו.

במשפחות רבות הורים לא רוצים לספר לילדים מראש על תוכן הצוואה. מעדיפים לא להציף את הנושא, שלא יעלו כעסים, שלא יופעלו עליהם מניפולציות לשנות דברים. דוחים ומכחישים את הנושא, מבחינת 'אחרי המבול'. שהילדים ישברו את הראש אחרי מותם. זו תחושה אנושית, אך לא מספיק אחראית.

מומלץ ליידע את הילדים מראש על הצוואה.

לספר להם עליה, לתת להם עותק ממנה. לתת להם אפשרות להביע את דעתם, אפילו להתווכח. חשוב שנושא הצוואה יהיה גלוי ומדובר גם אם יעלו כעסים ומחלוקות. עדיף לטפל בהם בעוד ההורים בחיים ויכולים להגיב, מאשר שדברים 'יתפוצצו' אחרי מותם. יתכן וההורים יחליטו לשנות משהו בצוואה בעקבות טענה של אחד הילדים. הלא לפעמים לא חושבים על הכל. חשוב שההורים יקשיבו, אבל שלא תהיה טעות- ההחלטה על תוכן הצוואה הוא של ההורים בלבד. זהו רכושם והם הקובעים.

כשההורים שלמים עם הסמכות שלהם לגבי כספם, יוכלו להתמודד גם עם טענות של הילדים, ולהגיע לצוואה שתהיה לשביעות רצון כולם, ותאפשר למשפחה להמשיך ביחסים טובים גם אחרי מותם.

המלצה נוספת היא לעדכן את הצוואה במהלך השנים.

נסיבות משתנות עם השנים, והצוואה צריכה להיות דינמית ומתאימה לתנאים. לדוגמה, כשהילדים קטנים ההורים מורשיים חלק שווה לכולם. כשהילדים מתבגרים, אחד נשוי וקיבל את חלקו בתמיכת ההורים ביציאתו לחיים (כסף ללימודים, לחתונה, לדירה) והאחים הצעירים עדיין לא. יש לשנות את הסכומים וההחלטות לפי הזמנים והנסיבות.

דוגמה נוספת היא ענין האפוטרופוס על הילדים ועל הרכוש. כשהילדים קטנים חובה לדעת שההורה ימליץ מי האדם, שיהיה אחראי עליהם, ועל הרכוש. לא תמיד מדובר באותו אדם. זו החלטה כבדת משקל, שחובה על הורים להחליט עליה למפרע. חשוב גם שאחרי שהחליטו על אדם מסוים, ידברו איתו ויקבלו את הסכמתו. יש לדעת, שרצון הצוואה במקרה של אפוטרופוסות הוא רק המלצה, ואין לזה תוקף חוקי. בית המשפט מתחשב בדרך כלל ברצון ההורה, אך הבחירה וההחלטה היא של בית המשפט. בנוסף, אי אפשר לכפות על האדם לקבל עליו את האפוטרופוסות. לכן חשוב שההורים יקבלו את הסכמתו הבלתי פורמלית לרצונם.

לסיכום, כסף מלווה את חיי האדם מינקות ועד זקנה

הוא קובע ומשפיע על חלקים נכבדים מהחיים. חשוב לכן להתייחס אליו בעניינות מירבית, להפעיל את מקסימום שיקול הדעת, התבונה והרגישות בניהול שלו. התוצאות של ניהול כספים מושכל חשובות לכל המשפחה. כשמדברים על דילמות בנושא כסף, כשמקבלים החלטות נכונות- כולם מרוויחים. וכשלא- כולם ניזוקים

בתקופה זו של משבר כלכלי עולמי יש למשפחות הזדמנות ותמריץ נוסף להשקיע בנושא הכספי.

ילדים שומעים על המצב הכלכלי הקשה, ההורים מרגישים אותו ודואגים בעטיו. בחלק מהמשפחות יש כבר צמצומים, ובחלק עדיין לא. במשפחות מסוימות חלה הרעה (זמנית או קבועה) במצבה הכספי של המשפחה. הורים מפוטרים מעבודתם, נכסים מפסיקים להניב רווחים כמו בעבר, השקעות קורסות. הכסף שעמד לרשות ההורים מצטמצם, והם אינם יכולים לספק לילדיהם את רמת החיים שהיו רגילים לה.

ברוב המשפחות הורים אינם מערבים את ילדיהם במצבם הכספי, לא בילדות וגם לא בבגרות ההורים ממולכדים בתפיסה ש"ילדים לא צריכים להתעסק בכסף": הם אינם מסבירים להם את השיקולים בניהול כספי המשפחה, בודאי שלא מביאים לידיעתם מצוקות כלכליות. כסף הוא עניין שמדברים עליו בשקט, "שהילדים לא ישמעו", או שאומרים בתסכול מעורפל: "עכשיו צריך להצטמצם" או מסבירים ש"כסף לא צומח על עצים". ההורים נבוכים ומרגישים לא נוח לשתף את הילדים בקשיים. אולי הם רוצים להמשיך להרגיש חזקים ומגנים על ילדיהם; אולי הם ממשיכים לצפות שהילדים יבינו בעצמם ויתחשבו – ציפיה לא רציונלית כמובן, שדינה להתנפץ בכעס ותסכול.

דעתי היא, שמשבר כלכלי הוא דוקא הזמן הנכון להתייחס בגלוי לנושא הכסף. זה הזמן לגבש טוב יותר את האסטרטגיה הכספית של המשפחה כפי שמחליטים עליה ההורים, לשפר את החינוך הכספי שמקבלים הילדים. לדבר בגלוי על מה שיש ושאינו, כמובן לא להציף בחרדות קסטטרופה אלא לומר ישירות את המידע שרלוונטי לילדים. מה שהם צריכים לדעת כדי להבין את מה שקורה סביבם (קיצוצים למשל) וכדי לגייס אותם למאמץ המשפחתי.

ככל שההורים מדברים גלוי ופשוט יותר, כך גם החרדה של הילדים פוחתת, והיכולת שלהם לסייע גוברת. כל המשפחה מתמודדת עם הקושי הכספי, ומתכוננת לימים כלכליים טובים יותר.

לסיום, מומלץ לקוראים לחזור לחלקים במאמר שרלוונטים להם, ולבחור את העצות המתאימות להם ליישום

לדבר ישיר עם הילדים, ללמד אותם להבין מהו כסף, לתכנן תקציב, להתמודד עם הרגשות הנלווים לכסף. לעזור לילדים, וגם להורים להתבגר ולהתנהל בצורה עניינית ויעילה בנושא כה קריטי בחיי כולנו- הכסף.

בהצלחה, ובהנאה

חלי ברק שטיין

heliba@inter.net.il
www.hebpsy.net/barak

בבליוגרפיה:

1. ברק, חלי., שושן, שירה (1999) בגובה העיניים- לדבר עם ילדים. הוצאת אח
2. ברק, חלי (2002) תקשיבו לי רגע! שאלות של הורים- תשובות של ילדים.

הוצאת אח

3. ברק, חלי (2007) **כשהילדים יוצאים מהבית. יחסי הורים ילדים מגיל 18 ועד כמה שצריכים.** הוצאת יסוד

4. קיוסאקי, רוברט., לכטר, שרון. (2004) **אבא עשיר אבא עני.** הוצאת מטר